

A sokoldalú Josephus. Konferenciakötet.

SZERKESZTETTE: KÓKAI-NAGY VIKTOR.

KOMÁROM: SELYE JÁNOS EGYETEM, REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KAR,

JOSEPHUS KUTATÓINTÉZET, 2020, 124 OLD.

ISBN 978-80-8122-358-7

Nemrég látott napvilágot a 2019-ben Komáromban megrendezett Josephus Flaviusról szóló konferencia tanulmánykötete. A Selye János Egyetem Teológiai Kara és a Josephus Kutatóintézet által megjelentetett kiadvány hét tanulmány tesz közkinccsé, melyek hozzájárulnak az antik világ egyik legnagyobb történetírójának jobb megismeréséhez, s új aspektusból gazdagítják az eddig megismert Josephus-képet.

VÉR ÁDÁM Az „asszírok tábora” és *Jeruzsálem ostroma* című írása két kérdést vizsgál. Az egyik, hogy hol állhatott a Josephus által említett „asszírok tábora” Jeruzsálem Kr. u. 70-ben lezajlott ostromakor és pusztulásakor. A másik pedig arra keres választ, hogy miként került Jeruzsálem falai alá egy asszír katonai tábor. Jeruzsálem városát hármass falgyűrű vette körül, s a legkülső fal és a második fal közötti, mintegy 20 hektáros területre – a mai Óvárostól északnyugatra – helyezte át az ostrom során Titus seregeinek egy részét. Arra a helyre, ahol Szanhéríb asszír király Kr. e. 701-ben felütötte táborát, hogy Ezékiást, Júda királyát meghódolásra kényszerítse. A rómaiak nem csupán az egykori asszír tábor kedvező földrajzi adottságait vették figyelembe, hanem az asszírok hadászati újításait – az ostromtábor kiépítése, ostromrámpa, kerítőfal – is alkalmazták Jeruzsálem ostroma, s a zsidók elleni háborújuk során.

A GRÜLL TIBOR–CSALOG ESZTER szerzőpáros tanulmánya *„Zsidó próféta Babilonban – Zsidó történetíró Rómában. Flavius Josephus összefoglalása Dániel könyvéről”* címmel jelent meg a kötetben. A próféta és a történetíró sorsában a történelem bizonyos fokig megismételte önmagát, hiszen mindkét személyt idegenbe hurcolták – Dánielt Babilonba, Josephust Rómába – ám életük eltérően alakult. Míg Dániel megőrizte viszonylagos szabadságát, s nem vált urai lakájává, addig Josephus a rómaiak érdekei is kiszolgáló „udvari történetíró” lett, aki előbb a zsidó háború történetét írta meg hét könyvben, majd Domitianus idejében (Kr. u. 93/94-ben) a zsidók történetéről szóló monumentális művét is publikálta. Utóbbi munkáját elsősorban a görög-római olvasóközönség számára írta, s bár hangsúlyozta, hogy semmit nem tesz hozzá a héber Biblia történetehez (sem el nem vesz belőlük), ígéretét mégsem tartotta be maradéktalanul. Az eltéréseket magyarázza, hogy Josephus olyan részeket hagyott ki történeti elbeszéléséből, amelyek a zsidóságot rossz színben tüntették volna fel a nem zsidó olvasók szemében. Dánielt a legnagyobb próféták egyikének tar-

totta, ugyanakkor sorsának bemutatásakor elsősorban élettörténetére, s nem próféciáira helyezte a hangsúlyt. Ennek oka az lehetett, hogy a világbirodalmakról szóló dánieli prófécia egyértelműen negatív üzenetet hordozott a rómaiak számára. Josephus így vallott magáról: „a történetírónak nem az a dolga, hogy a jövőről, hanem hogy a múltról beszéljen.” A GRÜLL–CSALOG tanulmány számos példát hoz fel az eltérésekre, feltárva azok hátterét, s velük együtt Josephus motívumait. A történelmi kontextust felvillantó és Josephus Dániel-képét értelmező bevezető után az eredeti forrást – Josephus történelmi munkájának Dánielről szóló részét – olvashatjuk CSALOG ESZTER és GRÜLL TIBOR fordításában. Dániel története önmagában is izgalmas időutazást kínál, ugyanakkor az elbeszéléshez fűzött lábjegyzetek rendkívül értékes és hasznos kiegészítésekkel szolgálnak.

KARASSZON ISTVÁN tanulmányában: „*A bibliai kánon Josephus Flavius Contra Aponiem és 4Ezsd felfogásában*”, Josephus és az apokrif 4. Ezsdrás kánonfelfogását hasonlítja össze. Josephus 22 könyvről tesz említést, míg a 4. Ezsdrás szerint 94 könyvet diktált le a Magasságos Ezsdrásnak, melyből azonban 70 nem nyilvános, s csupán a „beavatottak” olvashatják őket. A primer kánon tehát 24 könyvből áll, mellyel a 4. Ezsdrás közelebb áll a későbbi rabbinikus-talmudi tradícióhoz. Josephusnál a 22-es szám megfelel a héber betűk számának (a sin és szin egy betűnek számolásával), mellyel az iratok isteni ihletettségét kívánta sugallni a hellén olvasók számára, bizonyítva ezáltal a zsidó történelem megbízható leírását a saját véleményüknek is hangot adó görög történetírók munkáival szemben.

HODOSSY-TAKÁCS ELŐD „*Heródesi építkezések Flavius Josephus műveiben*” című írásában Heródes (Kr. e. 37–4) építkezéseit tekinti át Josephus szemszögéből. Heródes, a Rómát csodáló vazallus király számos épületet emelt a római kori Palesztina területén és azon kívül is. Ide sorolhatók többek között Jeruzsálemben az Antónia-erőd, Caesareában a kikötő, színház és amfiteátrum, valamint a jerikói palota. Heródes kedvelte a rendkívüli megoldásokat, építészeti koncepcióját a tudatos tervezettség, a tér nagyvonalú használata, s az épületek multifunkcionalitása jellemezte. Felhasználta a természetes környezet adottságait, de adott esetben annak drasztikus átalakításától sem riadt vissza (lásd Heródium). Josephust azonban jobban érdekelte a kliens-király jellege, mint a technikai részletek bemutatása. Munkáiban Heródest dicsőségvágytól fűtött, betegesen hiú embernek jellemezte, aki „nem szerette a zsidókat, mert nem tudtak szobrokkal, templomokkal és egyéb efféle kedveskedésekkel hízelegni a király hiúságának.” Heródes építkezései nem csupán politikai célokat szolgáltak (méltóvá válni Rómához), s a hírnév utáni vágyát elégtették ki, hanem hozzájárultak tartománya gazdasági fellendüléséhez.

A konferenciaszervező KÓKAI-NAGY VIKTOR tanulmánya: „*A farizeusok »sorsa« Josephus ábrázolásában*”, három kérdésre keresi a választ. Az első, hogy miként jelenik meg a sors (végzet) Josephus műveiben, továbbá milyen kapcsolatban áll a sorsszerűség az egyéni szabadsággal a farizeusok álláspontja szerint, s végül miként vélekedett Josephus a kérdésről. Josephus felfogása a zsidó irányzatok közül a farizeusokéhoz állott legközelebb, s véleménye szerint a sors nem rendelkezett önálló entitással (hatalommal), hanem alá volt rendelve Isten akaratának. A farizeusok a sorsról vallott nézeteikkel az esszénusok és a szadduceusok között helyezkedtek el. Az esszénusok szerint a sors nem jelentett mást, mint Isten akaratának kizárólagos érvényesülését, ezzel szemben a szadduceusok az egyén döntési szabadságát és vele együtt személyes felelősségét hangsúlyozták. A farizeusok az isteni sorsszerűség elsőbbségének elismerése mellett ugyanakkor

teret engedtek az egyén cselekedeteinek is, amelyek befolyásolhatták az egyes emberek sorsának alakulását. A helyes cselekedetek a törvény ismeretéből fakadtak, s az Istennek tetsző életvezetés kedvezően befolyásolhatta Isten döntéseit. Josephus álláspontja a sors és szabadság viszonylatában hasonlított a farizeusokéhoz, s egyúttal összhangban állt a kor főáramú, sztoikus felfogásával is. Josephus ugyanakkor túllépett a sztoikusokon, hiszen a sors passzív elfogadásával szemben annak befolyásolhatóságát vallotta, a törvénnyel harmonizáló aktív cselekvés által.

ALEX LEONAS *„Olvasta-e Josephus Philónt? – újragondolva. Módszertani skiccek.”* című írásában azt vizsgálja, vajon felhasználta-e forrásként Josephus idősebb kortársának, a zsidó filozófus Alexandriai Philónnak (Kr. e. 15 körül – Kr. u. 50 körül) görög nyelvű műveit. A kérdés megválaszolásához többféle módszertani megközelítést alkalmaz, melynek során áttekinti azokat a szöveghelyeket és tartalmi párhuzamokat, ahol Josephus esetleg Philón műveit idézhette. Végezetül két Philón idézetet vizsgál, amelyekben a 2 Mózes 22:27 tilalma – a héberben „Istent ne szidalmazd”, a görög *Szeptuagintában* „az isteneket ne szidalmazd” parancsolat – a pogány istenekre is kiterjedt, s amelyet Josephus – vélhetően Philón munkájából merítve – ugyancsak többes számmal (istenek) adott vissza. A pogány istenek Philónnál és Josephusnál is mint „úgynevezett istenek”, vagy „aként tisztelt istenek” kerültek említésre.

PECSUK OTTÓ munkája *„Josephus Flavius és a szinoptikus apokalipszis Márk evangéliumában”* a Márk-evangélium 13. fejezetének értelmezésével foglalkozik két kortárs rekonstrukció – G. THEISSEN és N. T. WRIGHT, valamint az ókori szerző, Josephus nézetei alapján. THEISSEN szerint a Márk 13 nem más, mint „apokaliptikába öltöztetett történelmi tapasztalat”, a történelmi hagyomány márkí átdolgozása. WRIGHT ezzel szemben az evangéliumi fejezet maximális irodalmi egysége és homogenitása mellett foglal állást, amely szerinte egységes láncolata a prófétikus kijelentéseknek – nem bontható fel Jézus mondásaira, Templom-beszédre és az Ember-fia eljövételére –, s nem feltételez semmilyen „történelmi háttér”. Josephus értelmezéséhez az utóbbi vélemény állt közelebb, hiszen a zsidó kiválóság nem csupán történésznek, hanem prófétának is nevezte magát, s a történelmi eseményekben a régi próféciaik beteljesedését látta.

„*A sokoldalú Josephus*” címmel megjelent konferenciakötet tehát változatos témákat ölel fel, árnyalja az ókori zsidó történésről kialakult képet, s nem utolsó sorban érdekes és tanulságos olvasmányt kínál a történelmet kedvelők számára.

Szarka Lajos